

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สำหรับเด็ก ๆ ในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะเด็กในเมือง การไม่มีโทรทัศน์อยู่ในบ้าน คงเป็นเรื่องแปลกประหลาด ไม่น่าเป็นไปได้และออกจะเชื่อได้ยากกว่าเด็ก ๆ เมื่อสมัย 50 กว่าปีก่อนนั้นไม่เคยรู้จักโทรทัศน์กันเลย เพราะสภาพที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ได้แสดงให้เห็นว่า โทรทัศน์เป็นสิ่งถาวรที่อยู่ควบคู่กับบ้าน และเป็นเสมือนสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัวเลยก็ว่าได้ ยิ่งไปกว่านั้นยังอาจนับได้ว่าเป็นสมาชิกในบ้านที่มีเวลาให้กับเด็ก ๆ มากกว่าที่สมาชิกคนอื่น ๆ เช่น พ่อ แม่ จะมิให้ลูก ๆ ด้วยซ้ำไป

การที่โทรทัศน์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวนั้นได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก จากการวิจัยในสหรัฐอเมริกาพบว่า 60% ของครอบครัวเปลี่ยนแปลงแผนการนอนหลับพักผ่อนเพราะโทรทัศน์ 55% เปลี่ยนเวลารับประทานอาหาร และ 78% ใช้โทรทัศน์เป็นพี่เลี้ยงเด็ก (Johnson, 1967 อ้างโดย Liebert และ Sprafkin, 1988) หรือแม้แต่ในประเทศไทย ผลการวิจัยก็แสดงให้เห็นว่า การดูโทรทัศน์ได้กลายเป็นกิจกรรมยามว่างของเด็ก ๆ โปรดปรานกว่ากิจกรรมอื่น ๆ ไปเสียแล้วไม่ว่าจะเป็นการเล่น หรือการอ่านหนังสือก็ตาม (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2526) และนับวันโทรทัศน์ก็ยิ่งเข้ามามีบทบาทต่อครอบครัวมากยิ่งขึ้น

เมื่อโทรทัศน์เข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คนมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก เช่นนี้จึงได้มีการตระหนักถึงอิทธิพลของโทรทัศน์โดยได้มุ่งความสำคัญไปยังกลุ่มเด็ก ๆ ซึ่งถือเป็นผู้รับสารที่อ่อนแอที่สุดในสังคม การศึกษาถึงอิทธิพลของสื่อมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์ในยุคเริ่มแรกนั้นอยู่ภายใต้แนวคิดที่ว่าสื่อมวลชนมีอิทธิพลโดยตรงต่อผู้รับสาร (passive audience) จึงไม่น่าแปลกใจที่ผลการวิจัยในช่วงนั้นแสดงให้เห็นว่า โทรทัศน์มีอิทธิพลต่อเด็ก ๆ อย่างมากในหลาย ๆ ด้าน

การศึกษาถึงอิทธิพลของโทรทัศน์ต่อเด็กนั้น นับได้ว่าเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกจากการศึกษาวิจัยของ Schramm, Lyle และ Parker (1961) ที่ได้รวบรวมข้อมูลจำนวนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโทรทัศน์มีส่วนเกี่ยวข้องกับอย่างยิ่งต่อการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวและผิดศีลธรรมของเด็กและวัยรุ่นจำนวนมาก โดยระบุว่า เป็นต้นแบบให้เด็กลอกเลียนพฤติกรรมผิด ๆ เหล่านั้น

นับว่าการวิจัยในครั้งนั้นได้ก่อให้เกิดการตื่นตัวอย่างสูง ในการศึกษาถึงอิทธิพลของโทรทัศน์ที่มีต่อเด็ก ซึ่งต่อมาได้ขยายวงกว้างไปยังประเด็นปัญหาเรื่องความรุนแรง พฤติกรรมทางเพศและพฤติกรรมบริโภคนิยม งานวิจัยต่าง ๆ ล้วนแต่สรุปว่าโทรทัศน์มีส่วนสำคัญอย่างมากในการกระตุ้นในเด็กมีพฤติกรรมรุนแรง แสดงพฤติกรรมทางเพศ รวมทั้งมีการบริโภคที่ผิดลักษณะอีกด้วย อย่างไรก็ตาม โทรทัศน์ไม่ได้เป็นปัจจัยเพียงตัวเดียว ที่ก่อให้เกิดผลกระทบดังกล่าวกับเด็ก ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกหลายด้านที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางจิตใจ ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูหรือสภาพแวดล้อมก็ตาม ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อเด็กทั้งสิ้น หากแต่โทรทัศน์ดูเหมือนจะเป็นปัจจัยที่เห็นได้ชัดเจนพอที่จะระบุชี้ลงไปได้ง่ายกว่าปัจจัยอื่น ๆ นั้นเอง

ในช่วงปี ค.ศ. 1970 การศึกษาวิจัยในเรื่องสื่อมวลชนได้มีการเปลี่ยนมุมมองความคิดในเรื่องอิทธิพลของสื่อต่อผู้รับสาร จากความคิดที่ว่าสื่อมวลชนมีผลอย่างไรต่อผู้รับสารมาเป็นการให้ความสนใจว่าผู้รับสารทำอะไรกับสื่อ (What do the People do with the Media ?) ในแง่ของการเลือกใช้สื่อเพื่อสนองความต้องการและความพึงพอใจ (Uses and Gratifications) แล้วก็ตาม แต่การศึกษาวิจัยผู้รับสารที่เป็นเด็กในเรื่องของการเลือกใช้สื่อเพื่อสนองความต้องการส่วนตนนั้น กลับไม่แพร่หลายเท่าที่ควร ซึ่งเป็นเพราะผู้ใหญ่ยังคงเห็นว่าเด็กไม่อยู่ในฐานะที่จะเลือกคิดและตัดสินใจได้ แม่นแต่ในเรื่องของการเลือกรับสาร

งานวิจัยเกี่ยวกับเด็กและโทรทัศน์ จึงอาจกล่าวได้ว่ายังคงอยู่บนพื้นฐานความคิดแบบเดิม แม้จะได้มีการเพิ่มเติมในตัวแปรด้านอื่น ๆ เข้ามา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการรับรู้ของเด็กซึ่งผลการวิจัยก็ได้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการรับรู้ของเด็กนั้นพัฒนาการไปตามลำดับขั้นของอายุตามทฤษฎีของ Piaget ดังนั้นเด็กเล็ก ๆ จึงไม่อาจแยกแยะได้ว่าสิ่งที่อยู่ในจอโทรทัศน์นั้นเป็นเรื่องจริงหรือสิ่งสมมุติ และนำไปสู่การลอกเลียนแบบอย่างที่ไม่คิด โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การศึกษาในประเด็นดังกล่าวดูเหมือนจะช่วยย้ำให้ผู้ใหญ่มองตระหนักว่า เด็กไม่มีวุฒิภาวะเพียงพอที่จะเป็นผู้เลือกรับสาร และปกป้องตัวเองจากอิทธิพลของโทรทัศน์ได้เลย

เมื่อย้อนกลับมาดูการวิจัยเกี่ยวกับเด็กและโทรทัศน์ในประเทศไทย ก็จะพบว่าประเด็นเกี่ยวกับความก้าวร้าวความรุนแรงจากโทรทัศน์ ยังคงเป็นปัญหาสำคัญที่นักวิชาการ นักวิจัย หรือผู้ใหญ่ในแวดวงต่าง ๆ ได้ให้ความสนใจตลอดมาเช่นเดียวกัน ความเห็นของผู้ใหญ่เหล่านี้ ดูจะสอดคล้องกันว่า โทรทัศน์มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการมีพฤติกรรมก้าวร้าว ความรุนแรง ความผิดปกติดันเนื่องมาจากการบริโภคอาหารที่ผิดลักษณะผิดเวลา ผิดชนิดและจำนวน

เป็นผลให้การเรียนตกต่ำ สร้างความเข้าใจและการแสดงออกทางเพศที่ไม่เหมาะสมกับวัฒนธรรม เป็นตัวอย่างของการใช้ยาเสพติดและดื่มสุรา

อย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์งานวิจัยต่าง ๆ ที่มีในส่วนนี้ โดยสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร กลับพบว่า " สื่อมวลชนมีอิทธิพลทางลบต่อพฤติกรรมและจิตใจของเด็กไม่มากอย่างที่ผู้ปกครองและนักวิชาการต่าง ๆ รู้สึกกังวลใจและคาดหวังไว้ ตัวอย่างเช่น ผลในด้านลบก็มีบ้าง ได้แก่ ทำให้เด็กจดจำคำพูดที่ไม่เหมาะสม และมีการลอกเลียนพฤติกรรมที่ไม่ดีบางประการ แต่ผลการวิจัยก็ไม่อาจสรุปได้ว่าสื่อมวลชนโดยเฉพาะวิทยุ โทรทัศน์ จะทำให้เด็กเสียการเรียนแต่อย่างใด ในงานวิจัยบางชิ้นแสดงให้เห็นถึงผลทางบวกของสื่อมวลชนต่อการเรียนรู้ของเด็ก อย่างไรก็ตามที่ผลงานวิจัยไม่ได้พบอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อเด็กทางด้านลบ ในปริมาณที่น่าวิตกอย่างที่กล่าวมาแล้วนั้นก็อาจเป็นเพราะว่าการวิจัยในด้านนี้ยังมีน้อย เมื่อเทียบกับการศึกษาค้นคว้าในตัวแปรอื่น ๆ อีกทั้งการวิจัยแต่ละเรื่องก็ไม่ค่อยครอบคลุมกลุ่มตัวอย่าง และลักษณะแง่มุมต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งเพียงพอ " (จรรยา สุวรรณทัต , 2528) ข้อสรุปดังกล่าวนี้เกือบจะทำให้โทรทัศน์หลุดพ้นจากข้อกล่าวหาต่าง ๆ ได้ แต่ทว่านักวิจัยดูเหมือนจะยังไม่อาจเชื่อได้อย่างสนิทใจว่าการดูโทรทัศน์ไม่ได้มีผลเสียต่อเด็กมากมายเลย เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ส่วนมากที่ยังคงรู้สึกเกรงกลัวว่าเด็ก ๆ จะได้รับผลเสียหลาย ๆ ด้านจากการดูโทรทัศน์อยู่เช่นเดิม

อันที่จริงแล้วเราน่าจะลองตั้งคำถามว่าเด็ก ๆ เป็นผู้รับสารที่เฉื่อยชาหนึ่งเฉย (passive audience) พร้อมทั้งจะดูซึมสารจากโทรทัศน์อย่างไม่มีเงื่อนไขเลยจริง ๆ หรือจากการวิจัยของ Palmer (1986:อ้างโดย Schrag, 1990) ซึ่งศึกษาโดยการสังเกตการดูโทรทัศน์ของเด็ก ๆ ภายในบ้าน พบว่าภาพเด็ก ๆ ที่นั่งนิ่ง จ้องดูโทรทัศน์ราวกับถูกสะกดตามที่ผู้ใหญ่รู้สึกนั้นไม่ได้มีให้เห็นในการวิจัยเลย ในทางตรงข้าม Palmer กลับพบว่าเด็ก ๆ เป็นผู้รับสารที่มีชีวิตชีวา (lively audience) สนุกสนานกับการเชื่อมโยงเทคโนโลยีที่พบเห็นและรายการโทรทัศน์เข้ากับการเล่นประจำวันของพวกเขาซึ่งมักจะเกิดขึ้น หน้าจอโทรทัศน์นั่นเอง

เด็ก ๆ จึงเป็นผู้รับสารที่กระตือรือร้น (active audience) รู้จักเลือกนำสารมาปรับเปลี่ยน เชื่อมโยงให้เข้ากับโลกส่วนตัวและความต้องการของตนเอง จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเด็กก็รู้จักใช้ประโยชน์จากโทรทัศน์ เพื่อสนองความต้องการและความพึงพอใจส่วนตัว เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ แม้จะเป็นวิธีการที่ต่างกันมากก็ตาม

ความจริงที่ไม่ควรถูกมองข้ามอีกประการหนึ่งก็คือเด็กไม่ได้ดูโทรทัศน์ในสภาพที่ว่างเปล่าปราศจากสิ่งรายรอบ การดูโทรทัศน์เป็นกิจกรรมหนึ่งที่สมาชิกในครอบครัวกระทำร่วมกัน เด็ก ๆ ได้ดูโทรทัศน์กับพ่อ แม่ ผู้ปกครอง หรือญาติพี่น้อง Riley และ E.E.Maccoby (อ้างโดย Reid และ Frazer 1980) ได้อธิบายถึงบทบาทของโทรทัศน์และเนื้อหาของรายการต่าง ๆ ภายในหน่วยของครอบครัว โดยให้ความเห็นว่า การดูโทรทัศน์นั้นช่วยสร้าง "สะพานเชื่อมระหว่างผู้ปกครองและเด็ก" อีกทั้งยัง "ส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว" โดยวิธีการ "แบ่งปันประสบการณ์ร่วมกัน" นั่นคือประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เด็กได้รับผ่านการดูโทรทัศน์นั้น เป็นส่วนสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างเด็กและสมาชิกในครอบครัว แต่ในทางตรงกันข้ามการดูโทรทัศน์ในครอบครัวก็มีส่วนทำให้สมาชิกขาดการสื่อสารและไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างที่ควรจะเป็น

จากแนวคิดทั้งสองฝ่ายข้างต้น ไม่ว่าโทรทัศน์จะมีส่วนช่วยสร้างหรือทำลายความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวก็ตาม ครอบครัวเองก็มีบทบาทโดยตรงต่อการดูโทรทัศน์ของเด็กและของสมาชิกแต่ละคนด้วย ด้วยเหตุที่แต่ละครอบครัวต่างก็มีลักษณะที่แตกต่างกัน มีระเบียบกฎเกณฑ์ ค่านิยม วัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของครอบครัว ดังนั้นพฤติกรรมและความคิดของบุคคลที่มีต่อหรือกระทำต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งรวมไปถึงการดูโทรทัศน์และการปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว จึงเป็นผลมาจากการหล่อหลอมภายในวัฒนธรรมของแต่ละครอบครัวนั่นเอง

เพราะว่าการดูโทรทัศน์ของเด็กส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับบริบทของครอบครัว การดูโทรทัศน์ของเด็ก ๆ จึงไม่ได้หมายถึงแค่การ "ดู" เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ ที่ถูกกระทำควบคู่ไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเล่น การทำการบ้าน อ่านหนังสือ การพูดคุยกับคนในครอบครัว หรือการทํากิจกรรมต่าง ๆ ก็ตาม ซึ่งย่อมแสดงให้เห็นว่าเด็กรู้จัก "ใช้" โทรทัศน์ในวิธีการต่าง ๆ มากมายในสภาวะแวดล้อมการดูโทรทัศน์ของครอบครัว

เป็นที่น่าสังเกตว่า ถึงแม้ครอบครัวจะมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการดูหรือการใช้โทรทัศน์ แต่การวิจัยส่วนใหญ่มักจะมุ่งเน้นไปยังการศึกษาถึงผลกระทบของเนื้อหาของรายการโทรทัศน์เฉพาะด้านที่มีต่อเด็ก มากกว่าวิธีการดูหรือกระบวนการใช้โทรทัศน์ของเด็กภายในครอบครัว หรือตามที่ Goodman (อ้างโดย Morley, 1986) ได้กล่าวว่า การวิจัยเกี่ยวกับการใช้โทรทัศน์ในครอบครัว มักจะมุ่งประเด็นไปยังกฎระเบียบการดูโทรทัศน์ที่ผู้ปกครองได้วางไว้เกี่ยวกับปริมาณและเนื้อหาของรายการโทรทัศน์ที่เด็กได้รับอนุญาตให้ดู ซึ่งเท่ากับเป็นการศึกษาถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นมากกว่ากระบวนการสร้างกฎเกณฑ์ ซึ่งไม่เพียงแต่กฎที่เห็นได้ชัดเจน

เท่านั้น แต่ยังคงรวมถึงกฎระเบียบที่แฝงเร้นอยู่อีกด้วย* นั่นคือจะต้องศึกษาหน่วยของครอบครัว ทั้งระบบนั่นเอง

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ ทำให้เราเข้าใจได้ว่าหากจะศึกษาถึงอิทธิพลของโทรทัศน์ ที่มีต่อเด็ก สิ่งที่เราควรจะกระทำมากกว่า ก็คือการย้อนกลับไปมองที่หน่วยของครอบครัวในฐานะที่เป็นระบบหรือกระบวนการสร้างบริบทต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดการใช้โทรทัศน์ขึ้น ดังที่ Goodman ได้เสนอว่าควรที่จะใช้ครอบครัวเป็นหน่วยในการวิเคราะห์เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงกระบวนการต่าง ๆ ในครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการดูโทรทัศน์

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรจะได้มีการศึกษาถึงการใช้โทรทัศน์ของเด็ก ในฐานะที่เป็นผู้รับสารซึ่งกระตือรือร้น รู้จักเลือกใช้สารสนเทศความพึงพอใจส่วนตนได้ โดยเฉพาะในสถานการณ์การดูโทรทัศน์ภายในครอบครัว ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเด็ก ๆ อย่างมาก การดูโทรทัศน์เป็นกิจกรรมหลักอย่างหนึ่งที่เด็ก และสมาชิกในครอบครัวสามารถกระทำร่วมกันได้อย่างสม่ำเสมอ นับเป็นกิจวัตรอย่างหนึ่งที่ท่ามกลางกิจกรรมหรือกิจวัตรประจำวันอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัว ดังนั้น การวิจัยเรื่องการใช้โทรทัศน์ของเด็กภายในครอบครัวนี้ จึงเป็นการศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่าง เด็ก ครอบครัว และการใช้โทรทัศน์ อันจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ เฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของเด็กและสื่อมวลชนได้ดียิ่งขึ้น

* Goodman กล่าวว่าในครอบครัวจะมีกฎควบคุมความประพฤติปฏิบัติระหว่างสมาชิกในครอบครัว อยู่ 2 ชนิด ได้แก่ กฎโดยตรง หรือกฎที่ชัดเจน และกฎโดยนัย หรือกฎที่แฝงเร้น ซึ่งกฎในการดูโทรทัศน์ก็ประกอบด้วยกฎทั้ง 2 ชนิดนี้เช่นกัน ในที่นี้กฎโดยนัยของการดูโทรทัศน์ อาจอยู่ในรูปของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและดูโทรทัศน์ เช่นบางครอบครัวจะเป็นที่รู้กันว่า เป็นเวลาใกล้ชิดสำหรับสามี ภรรยา นอกจากนี้กฎโดยนัยยังสามารถอยู่ในรูปของการใช้โทรทัศน์ เป็นกลไกควบคุมอีกด้วย เช่น พ่อแม่ลงโทษลูกที่ไม่เชื่อฟังโดยการห้ามดูโทรทัศน์ เป็นต้น

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการดูโทรทัศน์ของเด็กภายในครอบครัว
2. เพื่อเปรียบเทียบเวลาที่เด็ก ๆ ใช้ในการดูโทรทัศน์กับเวลาทำกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวัน
3. เพื่อวิเคราะห์ความเกี่ยวพันระหว่างการดูโทรทัศน์และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เด็กทำขณะดูโทรทัศน์
4. เพื่อศึกษาถึงวิธีการใช้โทรทัศน์ของเด็กในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัว

ปัญหาวิจัย

1. เด็กดูและใช้โทรทัศน์อย่างไรในสภาพแวดล้อมของครอบครัว
2. เด็กใช้โทรทัศน์เพื่อการปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวอย่างไรบ้าง
3. สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว มีความสัมพันธ์อย่างไรกับการดูโทรทัศน์ของเด็ก

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องการดูโทรทัศน์ของเด็กภายในครอบครัวครั้งนี้ เป็นการทดลองศึกษาวิจัยเพื่อบุกเบิกวิธีการวิจัยแนวใหม่ สำหรับการวิจัยในสาขาสื่อสารมวลชน โดยเฉพาะในด้านเด็กกับโทรทัศน์ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาครอบครัวของกลุ่มชนชั้นกลางในเมือง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ของโรงเรียนเผด็จศึกศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกมาจำนวน 12 คน จาก 8 ครอบครัว โดยคัดเลือกตามเกณฑ์ สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว และประเภทของครอบครัวเป็นหลัก

ข้อจำกัดในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นการเก็บข้อมูลในระดับลึก และใช้เวลาค่อนข้างมาก ทำให้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีขนาดเล็ก นอกจากนี้ หนังสือหรืองานวิจัยในส่วนนี้มีอยู่น้อยมาก ไม่เพียงพอต่อการแสวงหาความรู้และแนวทางในการศึกษาวิจัย

นิยามศัพท์

ครอบครัว ในทางมนุษยวิทยาหมายถึง กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันโดยการสมรส โดยสายโลหิต หรือโดยทางกฎหมาย อาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน มีความผูกพันและมีปฏิกริยาต่อกัน

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ครอบครัวประกอบด้วยเด็กกับสมาชิกคนอื่น ๆ ตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป ซึ่งมีความสัมพันธ์กับเด็กโดยทางสายเลือดหรือทางกฎหมาย และอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน โดยแบ่งประเภทครอบครัวดังต่อไปนี้

ครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก เท่านั้น

ครอบครัวขยาย (extended family) นอกจากจะประกอบด้วยพ่อ แม่ และลูกแล้ว ยังมีบุคคลอื่น ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องร่วมอยู่ด้วย เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติคนอื่น ๆ

ครอบครัวที่มีผู้ปกครองเพียงคนเดียว (single parent) เป็นครอบครัวที่สามีภรรยา ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเสียชีวิต หรือหย่าร้างกัน สมาชิกในครอบครัวจึงประกอบด้วยพ่อหรือแม่กับลูก โดยอาจมีบุคคลอื่น ที่มีความสัมพันธ์กันอยู่ร่วมด้วยก็ได้

ครอบครัวบุญธรรม เป็นครอบครัวที่มีเด็กซึ่งไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดกับสมาชิกคนหนึ่งคนใดในครอบครัวเลย แต่มีความสัมพันธ์ในทางกฎหมาย หรือได้รับการเลี้ยงดูเสมือนเป็นลูกคนหนึ่ง

ครอบครัวที่ขาดทั้งพ่อและแม่ ในที่นี้หมายถึง ครอบครัวที่มีเด็กอาศัยอยู่กับบุคคลอื่น ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันโดยความเป็นญาติ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา แต่ไม่ได้อาศัยอยู่กับพ่อ และแม่ด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ตาม

อย่างไรก็ตามโดยลักษณะของครอบครัวไทย โดยเฉพาะครอบครัวของชนชั้นกลาง มักจะมีลูกจ้างอาศัยร่วมอยู่ในบ้านด้วย ผู้วิจัยจึงถือเป็นสมาชิกคนหนึ่งในบ้านเช่นกัน แม้จะไม่ได้ นำมาพิจารณาในการแบ่งประเภทครอบครัวก็ตาม ดังนั้นหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้จึง ประกอบด้วย เด็กกับสมาชิกในครอบครัว ซึ่งได้แก่ พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง ผู้ปกครอง และลูกจ้าง ในบ้าน

การดูโทรทัศน์ หมายถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เด็ก ๆ และครอบครัวได้กระทำ หรือ แสดงออกมานขณะที่มีการเปิดเครื่องรับโทรทัศน์ภายในบ้านจนกระทั่งเครื่องรับโทรทัศน์ถูกปิด

การใช้โทรทัศน์ หมายถึงวิธีการที่เด็กได้ใช้ประโยชน์จากการดูโทรทัศน์เพื่อสนอง ความต้องการในรูปแบบต่าง ๆ ดังที่ Lu11 (1980) ได้แบ่งประเภทไว้ดังต่อไปนี้

1. การใช้ในด้านโครงสร้าง (structural) ประกอบด้วย
  - 1) การใช้เป็นสิ่งแวดล้อมในบ้าน (environmental)
  - 2) การใช้เพื่อการจัดระเบียบชีวิตประจำวัน (regulative)
2. การใช้ในด้านความสัมพันธ์ (relational) แบ่งเป็น
  - 1) การใช้เพื่อช่วยเสริมสร้างการสื่อสาร (communication facilitation)
  - 2) การใช้เพื่อเข้าร่วมหรือหลีกเลี่ยงกิจกรรมต่าง ๆ (affiliation/avoidance)
  - 3) การใช้เพื่อการเรียนรู้ทางสังคม (social learning)
  - 4) การใช้เพื่อแสดงความสามารถหรือความเหนือกว่า (competence/dominance)

การใช้เวลาของเด็ก ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดแบ่งประเภทการใช้เวลาทำ กิจกรรมของเด็ก ๆ ออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. การเรียน ในที่นี้หมายถึงเวลาที่เด็ก ๆ ใช้ที่โรงเรียนและใช้ในการ เดินทางไปกลับระหว่างบ้านและโรงเรียนด้วย นอกจากนี้ยังรวมถึงการเรียนพิเศษในวันหยุด หรือหลังเลิกเรียนทั้งที่บ้านและโรงเรียน

2. การเปิดรับสื่อ คือช่วงเวลาที่ได้เด็ก ๆ ดูโทรทัศน์ ดูวิดีโอ หรือรับสื่ออื่น ๆ จนกระทั่งเลิกเปิดรับ และรวมไปถึงกิจกรรมต่าง ๆ หรือการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับคนในครอบครัวที่ได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันนี้ด้วย

3. การใช้เวลากับครอบครัว เป็นเวลาที่เด็ก ๆ ได้มีกิจกรรมหรือมีการปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว เช่น รับประทานอาหาร พูดคุยสังสรรค์ หรือช่วยงานบ้าน โดยที่ช่วงเวลาดังกล่าวนี้อาจไม่ได้เกิดขึ้นขณะที่มีการเปิดรับสื่อใด ๆ เลย

4. การใช้เวลาว่าง หมายถึงเวลาที่เป็นส่วนตัวของเด็ก ๆ ซึ่งใช้สำหรับทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยไม่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและการเปิดรับสื่อ อาจเป็นกิจกรรมที่ทำคนเดียว เช่น อ่านหนังสือ เล่นดนตรี วาดรูป หรือทำร่วมกับคนอื่น เช่น เล่นกับเพื่อน พูดโทรศัพท์ คุยกับบางคนในครอบครัว เป็นต้น

5. การนอน คือเวลาที่เด็ก ๆ นอนหลับพักผ่อนทั้งกลางวันและกลางคืน

6. อื่น ๆ ได้แก่เวลาสำหรับการทำกิจวัตรประจำวันต่าง ๆ เช่น อาบน้ำ แต่งตัว และรวมไปถึงกิจกรรมพิเศษบางอย่างที่ไม่ได้เกิดขึ้นทุกวัน เช่น การไปหาหมอ เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจถึงการดูแลการใช้โทรทัศน์ของเด็ก ในสภาพธรรมชาติของการเปิดรับโทรทัศน์
2. ผลจากการวิจัยครั้งนี้ จะช่วยขยายขอบเขตความรู้เกี่ยวกับเด็กและโทรทัศน์ได้มากยิ่งขึ้น
3. ผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการศึกษาเรื่องเด็กกับสื่อมวลชนในแง่มุมอื่น ๆ ได้อีก